

Om Tommerup Kirke, dens præster og det åndelige liv i Tommerup Sogn

Skrevet af Henning Aagaard Poulsen

Født 23. marts 1920 i Antung, Manchuriet (forældre: Anders Aagaard Poulsen og Margrethe Leth)

Student fra Haslev 1939

Kandidat 1946

Hjælpepræst i Glostrup 1. sept. 1946

Ordineret i Københavns Domkirke 13. okt. 1946

Kaldskapellan i St. IVlortens Kirke Randers 19. maj 1947

Sognepræst i Vrå og Em 12. juli 1950

Rkp. Messiaskirken, Maglegårds sogn 11. okt. 1961

Sognepræst i Søborgmagle 1. maj 1968

Rkp. Ansgar, Odense 1. maj 1978, tillige sygehuspræst ved Odense Sygehus.

Tommerup Kirke

På en lille bakke i den østlige ende af byen ligger sognets ældste bygning, Kirken. I 11. og 12. hundredtallet opførtes den ved 2000 kampestens- og granitkirker, enkelte dog af frådsten. Af disse står de fleste endnu, heriblandt Tommerup Kirke. Vore middelalderlige landsbykirker er noget ganske enestående i verden. I landskabet er de ret så synlige, ofte beliggende på toppen af en bakke og rejst på et

sted folk var vant til at komme, på det gamle hedenske gudehov.

Kernen i Tommerup Kirke er en lille kampestenskirke, senere blev kirken udvidet. Det oprindelige kor blev revet ned og kirken blev forlænget med to hvælvingsfag i hele skibets bredde.

Ved vestgavlen blev der rejst et lavt klokketårn og desuden blev der også i middelalderen opført et våbenhus foran den romanske syddør (den der var mændenes indgangsdør, kvindernes var i nordsiden af skibet).

På grund af den overvældende store kirkegang, ikke mindst tilslutningen fra den nærliggende højskole, fandt der i 1920 en udvidelse sted, idet der ved nordsiden opførtes et tofags sideskib der blev kaldt "Fredsløjen". Det var vel også tænkt som en tak for freden efter 1. verdenskrig. Rundt omkring i de større byer i Danmark rejstes der kirker i den anledning, en "Fredens kirke". I forbindelse med udvidelsen blev også tårnet forhøjet.

Alteret er anbragt helt op ad væggen, så der er ikke plads bagved, så hvis præsten skal skifte messeklæder, må det vel foregå i våbenrummet. Altertavlen er en fin lille baroktavle med snoede søjler fra ca. 1650, og alterbilledet er et maleri fra 1742 forestillende Den hellige Nadver.

Et senere indsat alterbillede Getsemane af Anton Dorph, der i sidste halvdel af 1800-tallet var leverandør af en mængde altertavler i Danske kirker, nu er ophængt nede i kirken. Døbefonden i romansk stil og af granit er forsynet med enkle ornament, dåbsfadet fra 1575 fremstiller Maria bebudelse, et

fint symbol på dåben, for ligesom Vor Herre Jesus måtte starte sit menneskeliv helt forfra, betyder dåben vort "forfra". Prædikestolen er et ungrenæssance-arbejde fra omkring 1580 med en lyd Himmel ovenover fra midten af 1600 tallet. De to kirkeklokker er af forholdsvis ny dato fra 1906 og 1924.

Så meget om kirkebygningen og dens indre.

Tommerup præstegård og dens indvånere.

Efter at den gamle præstegård sten efter sten i al sin herskabelighed var blevet genopført i Den fynske Landsby i Odense opførtes i 1950 på samme sted en ny bolig for præsten og dennes familie, en anselig bygning med 4 værelser i stueetagen og 5 værelser på førstesalen. Desuden er der i kælderetagen indrettet en konfirmandstue, der også kan anvendes til menighedsammenkomster, med mindre præstefolkene foretrækker at benytte deres tre sammenhængende stuer dertil. Man må tage hatten af for det menighedsråd, som for ca. 50 år siden lod denne bygning opføre og derved fulgte traditionen op med at præstegården også var noget, der angik hele sognet, og hvor der også var plads til børnene i huset. Nu om dage bygges præsteboliger, som kun yder plads til et, højst to børn, for nu om stude skal hvert barn have et værelse for sig selv.

Det eneste fra den gamle præstegård er den pragtfulde gamle præstegårdshave. Her har de afvekslende præsters afkom tumlet sig og skjult sig. Her har præsten møjsommeligt slidende sig igennem haft rig lejlighed til at gøre det forberedende arbejde med sine søndagsprædikener. Selv kan jeg skrive under på det fra min præstegering i Vendsyssel med en have på 3 tdr. land.

Hvad angår de præstelige indvånere på dette sted kan man føre listen (series pastorum) helt tilbage til før reformationen i 1436. Den ser således ud:

Før reformationen:

Doctor Eric
Hr. Hintze de Tommerup
Hr. Jep
Hr. Jens Andersen

Efter Reformationen:

1. Jens Andersen død 1548
2. Morten Pedersen 1548–1597
3. Anders Mortensen 1597–1628 (søn af nr. 2)
4. Ole Nielsen Stenløse 1629–1634
5. Claus Lauritsen Assens 1635–1665
6. Jacob Knudsen Fangel 1665– 677
7. Jørgen Jensen 1678–1691
8. Magister Claus Jacobsen Tommerup 1691-

- 1715 (søn af nr. 6)
9. Magister Jens Rasmussen Balslev 1715-1761
10. Rasmus Jensen Balslev 1761-1779 (søn af nr. 9)
11. Jens Rasmussen Balslev 1779-1786 (søn af nr. 10)
12. Jørgen C. B. Rasmussen Balslev 1786-1800 (søn af nr. 10)
13. Rasmus Rasmussen 1800-1809
14. Andreas Borch 1809-1811
15. Thorkild Lund 1811-1833
16. Jens Nielsen Lund 1834-1848
17. Christian de Thurah 1848-1868
18. Christian Scherning 1869-1886 1869-1886
19. Theophilus Barfoed 1886-1896
20. Conrad Schmidt-Phiseldeck 1896-1904
21. Thorvald Ingomar Pedersen 1905-1931
22. Martin F. Meisner 1932-1943
23. Hans Kristian Haugaard 1944-1970
24. Aksel Nielsen 1970-1974
25. Jens Einer Feddersen 1975-1986
26. Ole Wierød 1986-1990
27. Svend Fårvang 1990 -

Men hvor meget ved vi i grunden om de mennesker, der dækker sig blandt disse navne? Pastor emeritus Lars P. Larsen, som sammen med sin hustru i nogle få år boede i stationsbyen, indtil de for et par år siden rejste herfra, bidrog i sine artikler i vort lokale kirkeblad om de Tommerup præster til at give noget af et svar på dette spørgsmål. Med tiden burde hans artikler nok samles i et sammenhængende hefte og udgives på ny, for de fleste har nok skilt sig af med disse blade. Men indtil da skal der gives et kort referat omhandlende de præster og præstekoner, som har virket i Tommerup - Brylle Pastorater og senere Tommerup alene, i hvert fald det mest bemærkelsesværdige om disse.

Grevens Fejde 1534-36 gik ikke sporløst over Fyn. I virkeligheden var den en social og politisk affære med bønder og borgere på den ene side imod stormændene på den anden side. Den katolske kirke befandt sig imellem "pest og kolera", for både Kristian den anden og Kristian den tredje gik vel ind for Lutherdommen. Fyns sidste katolske biskop Knud Gyldenstjerne havde en noget lunken holdning. Han havde som sin sekretær reformatoren Jørgen Sadolin, der indførte Luthers lille katekismus og den augsburgske trosbekendelse. På grund af sin noget lunkne indstilling kunne Gyldenstjerne ikke fortsætte som biskop, Han efterfølger i stolen blev førnævnte Jørgen Sadolin. Oprøret blev nedkæmpet i slaget ved Øksnebjerg ud for Assens, og sejrherrene tog grusom hævn over lybeckerne og især over folkehæren. Reformationen indførtes i Danmark,

nærmest som et statskup. Den danske kirke blev fra at være en pave- og bispekirke fra nu en statskirke, hvad den vel stadig til en vis grad er.

I Tommerup præstegård fortsatte hr. Jens Andersen under de nye betingelser, ligesom mange andre landsbypræster også blev i deres embede. Hvor skulle man ellers skaffe præster? Det betød, at præstens husholderske fra at være "præstedeje" nu forfremmedes til præstekone, og siden den tid og helt op til vore dage har præstekonen indtaget en særdeles betydningsfuld stilling i sognet. I dag er præstekonerne en uddøende race, og om føje år vil kvindelige præster sidde i de fleste af landets præstegårde. Men op gennem århundreder har folk, der søgte til præstegården om råd og vejledning, ofte foretrukket køkkendøren frem for hoveddøren.

Stærke damer har siddet i præstegården her. I hundreder af år gjaldt den regel, at præster, når han overtog et embede, var forpligtet til at forsørge forgængerens enke, hvis en sådan fandtes. Det var også tilfældet flere gange i Tommerup præstegård. En af disse kvinder var Ingeborg Rasmussen. Der som purung blev gift med den aldrende præst Anders Mortensen (nr. 3 i præsterækken, søn af nr.2). Da han døde i 1628, overtoges enken af efterfølgeren i embedet Ole Nielsen Stenløse, der dog døde 5 år efter. Nu indgik Ingeborg sit tredje ægteskab med den efterfølgende præst Claus Laursen Assens i 1635 og mente vel nu at skulle dø i præstegården gammel og mæt af dage. Men så skulle ikke være.

I 1657 erklærede Danmark Sverige krig, og de krigsvante svenske tropper indtog hurtigt den jyske halvø, for derefter den 1. januar 1658 i den hårdeste vinter i mands minde at sætte over isen over Lillebælt til Fyn og derfra videre over Langeland og Lolland til Sjælland. Overalt drog de hængende igennem landet også her på Fyn. Gårdene lagdes øde, beboerne enten dræbt eller flygtet, og mange indrullede i de svenske

hære for aldrig mere at vende tilbage. 26. februar 1658 blev der sluttet den forsmædelige fred i Roskilde (i Høje Tåstrup præstegård), hvorved vi mistede alle Skånelandene. Karl den tiende Gustav beholdt sine tropper i landet, men efter stormen på København og nederlaget ved Nyborg i november 1659 drog svenskerne på deres tilbagetog atter hærgende gennem Fyn. Disse, man kan vel kalde dem marodører, kom atter igennem Tommerup. Præsten iklædte sig pjalter og snavs og flygtede til skovs. Ingeborg var for stolt til at flygte, mens tid var, og blev. Hun truede af de indtrængende landsknægte, og det kom hende dyrt at stå. Da de ubudne gæster havde forladt præstegården, fandt man hende lemlæstet og skændet liggende død på gulvet i bryggerset med knust hjerneskal. Ikke noget at sige til at hr. Claus aldrig blev den samme som før, Selv døde han 6 år efter.

Hr. Claus efterfulgtes af sin kollega Jakob Knudsen Fangel, der giftede sig med sin forgængers plejedatter, der ingenlunde stod tilbage for sin forgængerinde fru Ingeborg. Anna Meel havde som stor pige oplevet noget af svenske krigenes rædsler, som havde hærdet hende. Hun og hendes mand blev stamfædre til den slægt, som antog navnet "Tommerup". Af deres børn kan nævnes Claus, senere sognepræst her, Knud, præst i København og Frantz, som købte Bågegård.

Anna Meel tog sammen med sin husbond fat på at bringe orden i tingene på et tidspunkt, hvor det så rædderligt ud med alle de mange ødegårde, og hvor andre havde travlt med at rage til sig. Hvorvidt præsten selv var særlig ihærdig vides ikke, men efterfølgeren, der først havde været kapellan hos hr. Jacob i 3 år Hr. Jørgen Jensen og ved forgængerens død overtog embedet og fru Anna, var af nøjagtig samme kaliber som hun. Dytige har de begge været, og begge holdt de fast på deres rettigheder, hvad præstejorden angik. Snart begyndte sladdereren at gå fra mand til mand i sognet. Præsten og hans kone har jo til alle tider været et godt samtaleemne, for good and worse, ikke mindst det sidste. Ved en udretning af kirkegårdsdiget havde han sikkert taget mere ind til sin køkkenhave end rigeligt var. Han lod køre møg ud på marken om søndagen. Han havde vist også

pillet noget ved vægten, når der skulle måles korn på loftet, osv. osv. I sognet fik hr. Jørgen tilnavnet "Den onde præst". Efter sin død i 1691 måtte slig en slet person bøde for sine onde gerninger, og snart lød det at den afdøde "gik igen" og huserede i såvel præstegården som vel især i kirken ved nattetide. Til sidst blev det så galt, at man måtte tilkalde biskoppelig assistance, og kun ved udnyttelse af sine evner og kræfter til det yderste lykkedes det hans højærværdighed at mane den usalige afdøde i jorden, så han nu kunne få lov til at hvile i fred side om side med sin djærve ægteviv, salig fru Anna Meel, under kirkegulvet.

De "Tommerupper" sad nu sikkert og solidt fast i sognet. Hr. Claus Jacobsen Tommerup gjorde nu sit indtog i præstegården, og ved sin side havde han nok en stærk kone, Cathrine Juul til at overtage sine to magtfulde forgængeres position som præstekone i huset. Det var dem, der over hoveddøren opsatte en planke, der bærer indskriften "Fred med den, der kommer ind. Frelse eller hjælpe for dem, som går ud". Planken er stadig anbragt på den gamle præstegård i Den fynske Landsby. Indskriften er på latin og findes i afskrift over døren end til præstens studereværelse i den nuværende præstegård.

Apropos den slags indskrifter havde jeg over min dør i Vrå præstegård den hellige Benedikts motto: "Ora et labora" d.v.s. "Bed og arbejd".

Sønnen Jacob Clausen Tommerup havde overtaget Bågegård efter sin farbroder Frantz, og hr. Claus fik senere af sin broder Knud i København overdraget skødet på kirken m.m., hvilket kort efter gik videre til sønnen på Bågegård. Jo, de var holdne folk. Men desværre var hr. Claus besat af den ulyksalige trang til at beskæftige sig med den sorte kunst, åndemaneri. En dag kom fru Cathrine for skade at overraske ham midt i denne beskæftigelse og bad ham venligt men bestemt at holde op med den slags. Herover blev han så forstyrret i hovedet, at han måtte opgive sit embede i 1715 og flyttede ind til sønnen på Bågegård til sin død 1731. Der fortælles, at han til tider blev helt ustyrlig og for at få ham til at falde til ro, måtte sønnen køre ham en tur til præstegården og hjem igen. Det kunne til tider ske efter mørkets frembrud, og dette bragte vel nyt liv i den gamle historie om den onde frue til Høgsholt, der ved midnatstide i en sort karete kørte over Sortebro, selv om det lå 150 år tilbage i tiden.

Jacob Clausen Tommerup og hans hustru Else Kirstine Rosenvinge var jo kirkeejere af Tommerup kirke og havde desuden 1. prioritet på Brylle kirke. Det var dem, der udstyrede kirken med en ny altertavle 1742, og prædikestolen bærer desuden deres våbenskjold, også fra 1742, visende dels et par krydslagte kanoner med en Davidsstjerne over, dels en rose og dels en fuglevinge. Kaptajn (det var hans titel) Tommerup døde allerede året efter, og enken

giftede sig 2 år efter med en premierløjtnant, senere major, Jacob Banner. Denne var, som der siges om kong Kristian I. "En bundløs pung" og ødte mestedelen af kirke, gård og andet gods bort ved pantsættelser, så at stedsønnen Knud Tommerup kun fik overladt de sølle rester, der var tilbage af fordums pragt og herlighed.

I 1780 vendte Tommerup og Brylle kirker tilbage til præsten, der nu hed Jens Balslev. Vi går nu tilbage til år 1715. Det var det år Claus Jacobsen Tommerup var nødt til at trække sig tilbage på grund af føromtalt omstændigheder. Embedet overtoges af den kun 25-årige Jens Rasmus Balsløw, søn af amtsforvalter i Odense Rasmus Andersøn og hustru Maria Elisabeth Bang. I et af de sidste par år før sin død skrev Jens Balsløw sit curriculum vitae (d.v.s. levnedsløb) som er bevaret, som citeres i flere slægtsbøger.

Her beretter han om de tre ægtefæller, der fulgte efter hinanden som præstekoner i Tommerup. Umiddelbart efter sin tiltrædelse ægtede han sin forgængers datter Anna Medea Tommerup, hvilket sikkert var klogt af ham for at have et godt forhold til denne slægt. Hun døde et par år senere, efter at have født en dødfødt søn (sandsynligvis af barselsfeber). Om hende skriver han: "Så kort som dette ægteskab, så kærligt var det og, at jeg til hendes æreminde kan melde, at hun hverken i ord eller omgængelse overtrådte den kærlighespligt, hvormed hun var mig forbunden.

"Et halvt års tid efter giftede han sig med Maria Sophia Luja, ældste datter af professor Laurits Luja og Cathrine Stoud. Naturligvis havde Jens B. og Maria kendt hinanden fra Odense, om end hun må have været en del yngre. De fik givetvis et meget lykkeligt ægteskab, og de fik 6 børn. I 1731 døde Maria Balsløw 33 år gammel. Om hende skriver Jens Balsløw:" Det behagede Gud anno 1718 d. 6. aug. at tilføje mig en kjær ægtefælle i professor Lujas ældste datter Maria, hvis yndige skabning og oprigtige omgængelse jeg stedse holder i kærligt æreminde." Derefter følger navnene på børnene og han fortsætter: "Det følgende år behagede den alene viise, men derhos nådige Gud på ny at såre mit hjerte ved en

kjær ægtefælles død, idet han d. 24. aug. efter en 6 ugers foregående svaghed bortkaldte ved en salig død min elskeligste hustru fra mig og vore 5 uopdragne børn."

Det var noget af en opgave købmandsdatteren fra Randers, Marianne Rasmusdatter Simonsen, måtte tage sig på, da hun i Jens Balsløvs 3. ægteskab i 1734 skulle overtage de 5 "uopdragne" børn. Selv fik hun en lille pige i 1736, der dog kun fik lov til at leve 1 år. Jens Balsløw fortæller videre: "Anno 1750 d. 24 juni behagede det atter Gud at lade mig 3. gang erfare den sorrig, som en kjær ægtefælles død kan forårsage, siden hvilken tid han også år efter andet har behaget alt mere og mere at lade mig erfare de skrøbeligheder og den afmagt, som alderdommen fører med sig. I hvilken han såvel som i min foregående livstid har ladet mig nyde mange prøver af sin faderlige kærlighed og uforskyldte nåde."

Jens Balsløw fortsætter sine erindringer med netop at berette om, hvordan han allerede fra tidlig barndom har mærket sig under Guds beskyttelse. Først da han som 5-årig var på besøg i Særslev præstegård hos sin morfar hr. Hans Bang og der var udsat for næsten at blive offer for et vådeskud, der gik lige forbi ham, men som ramte tjenestepigen, som fejede gulv, og kom til at såre hende i ansigtet, så der måtte hentes en læge fra Odense til at sy såret sammen.

Jens Balsløw

Anden gang var han 8 år og efter morfaderens død boede hos sine forældre, som i deres have havde en dam, der på det tidspunkt var islagt. Han var så uheldig at falde i dammen og forsvandt under isen. Bortset fra to løb alle de andre drenge deres vej. Men den ældste af de to klamrede sig til en pæl ved bredden og stak sin fod ned under isen, så Jens kunne få fat i den og således blive halet ind på det tørre.

I samme forbindelse omtaler han også, at hans senere hustru Maria Sophie som lille var faldet ud af sin ammes arm og var røget ud af vinduet og på 1. sal og ned på stenbroen i Vestergade. Professor Luja, der just snakkede med en mand i stueetagen, så til sin store forbløffelse sin førstefødte suse forbi vinduet, men da han kom ud, og det i en vis fart, fandt han barnet ganske uskadt.

To gange har familien i Tommerup præstegård været på nippet til at indebrænde, da der var opstået ildebrand om natten, men begge gange var ilden opdaget i tide. Jens B slutter sit curriculum med disse ord: "Den samme nådefulde Gud og al barmhjertigheds Fader, som har ført mig gennem ild og vand til at vederkvæges, han give mig fremdeles sin nåde til at leve bestandig i min Frelser Jesus samfund den øvrige tid, som hans forsyn har tiltænkt mig her i verden, og indlade mig omsider af nåde til sin glæde og salighed i himlen! Amen."

Jens Balsløw døde 1761 og efterfulgtes af sin ældste søn Rasmus Jensen Balsløw, som de sidste 4 år, faderen levede, havde været dennes kapellan. Han var gift med Cathrine Juul. Ved hans død 1779 læste svogeren Thomas Mortensen Bredsdorff, der var gift med hans søster Cathrine Stoud Balsløw, følgende digt ved begravelsen:

"En lærd og dygtig mand er lagt i denne kiste,
en Guds retsindig præst nu kirken måtte miste,
da salig Balsløw gik i evigheden ind,
hvis afgang går mig nær og rører vist mit sind,
som kendte ham, og hos ham mange dyder,
der alle vel, men mest dog præstestanden pryder.
Thi lærdom, dyd, forstand, når de er samlede,
Må spottere endog sig jo beskæmmet see.
Hans lærdom var vel stor, men levnet ikke mindre
Ustraffeligt, da han sig aldrig lod forhindre
Fra dydens rette vej ved nogen verdens sag,
men levede sin Gud og næste til behag.
Den dyrebare mand besad den rare gave,
med en sagtmodig ånd for høje og for lave
at tale Herrens sag med sådan kraft og fynd,
at den endog blev rørt, som leved' hen i synd.
Fritænkeren blev stum, når manden ville tale,
Kort sagt: han vidste ret at dele sandhed ud,
Og efterkom sin Guds ved Paulus givne bud.
Og som hans lærdom var, således var hans levnet.
Om nogen blev ham fjendsk, han lod det gå uhævet,
Mod alle viste sig som en oprigtig ven,
Og elsket var af dydige igjen.
Han vandrede med Gud, og Han tog hannem bort.

Dette gravvers fortæller i grunden lige så meget om forfatteren som om den, han skriver om.

Af hans børn var der 3 sønner: Jeremias Fr. R. Balsløw, kammerråd og amtsforvalter for Kronborg distrikt, Jens Rasmussen Balsløw, som 30 år gammel overtog faderens embede, den tredje søn var den 1 år yngre broder Jørgen Carstens Block Balsløw.

Og nu begynder en ganske speciel historie. Jens R. Balsløw havde forlovet sig med en datter af nabopræsten i Verninge, men hun dør kun 19 år gammel. Næsten umiddelbart efter dør hendes fader, hr. Trolle også. Hjemme i Verninge præstegård sidder nu enken Inger Trolle tilbage med en datter Karen, som er ved at være "mandbar". Kort efter kører en vogn op foran døren, det er hr. Jens fra Tommerup, der er på frierfodder. Men det er bare ikke Karen, det drejer sig om, men derimod moderen, der var en smuk og statelig dame vel sådan omkring de 40. Det er året 1786, Fru Inger bliver gift med bejleren, og Jens R. Balsløw overtager embedet i Verninge. Karen var altså blevet forbigået i denne omgang. Nu overtager broderen Jørgen embedet som sognepræst over Tommerup-Brylle pastorat, og to år efter rykker den 15-årige Karen Trolle ind i Tommerup præstegård som præstekone. De to bliver utroligt lykkelige sammen, det vidner det bjælkestykke, de satte over døren i præstegården med deres initialer JKBB 1792 KTB, om. Så sker tragedien. Jørgen B. dør år 1800, og Karen står tilbage med 3 små drenge og er gravid med det 4. barn, men nu skorter det på friere, ingen melder sig som ansøgere. Så dukker en underlig fyr op, Rasmus Rasmussen, meget svagsynet. Han forpligtiger sig nu kontraktligt til at ægte fru Karen. Hvis han ikke overholder sin kontrakt, skal han erlægge 600 rigsdaler. Det trækker ud med brylluppet, nu da hr. Rasmus har fået embedet. Der bliver familieråd, og da familien forlanger, at han enten gifter sig med Karen eller også betaler de 600 rigsdaler, smækker han omgående alle pengene på bordet. Da er det, at fru Karen bryder sammen og får et varigt nervesammenbrud. Heldigvis havde hun en stærk familiekreds bag sig, der tog sig af hende og børnene. De der siden betegnes som Tommerupgrenen af Balsløwslægten. Efterkommerne blev dygtige og solide håndværkere i det midtfynske.

Balsleværaen var slut efter 85 år i Tommerup præstegård, men Laurits Luja Balslev og hans efterkommere kom til at sidde i Hårslev præstegård i 125 år, og Bredsdorfferne i Vester Skerninge i 75 år, alle nedstammede fra den første Balslev i Tommerup. (Disse to slægter samt slægten Leth, der alle i generationer har siddet rundt omkring i fynske præstegårde, kan alle føres tilbage til Jens Rasmussen Balsløw, min tip-tip-tipoldefar på min mødrene side).

Vi går nu ind i det næste århundrede, 1800 tallet. Efter den store nordiske krig 1700 til 1721 havde Danmark ikke været i krig i ca. 80 år. Men nu rasede Napoleonskrigene overalt i Europa. Danmark forholdt sig neutralt og tjente fedt på krigen. Det fik dog en brat afslutning, da Englænderne efter Københavns bombardement i 1807 og tabet af hele vores orlogsflåde kastede os i armene på uromageren Napoleon, for Danmark noget af en katastrofe. Statsbankerotten i 1813, tabet af Norge i 1814, som Sverige fik efter tabet af Finland, og desuden var vort landbrug helt gået bagud af dansen. Og dog blev dette århundrede vel et af de mest skelsættende i Danmarkshistorien i mange henseender, for mens 1700tallet i det øvrige Europa betyder kulturens kulmination, er 1800tallet med rette af professor Hal Koch kaldt "Blomstre som en rosegård". Det 19. århundrede er dansk åndslivs guldalder med navne som Oehlenschläger, Thorvaldsen, H.C. Andersen, Kierkegaard og Grundtvig og mange, mange flere.

I sammenligning med disse "sole" var præsterne i Tommerup Præstegård vel kun at ligne med små "kerter". De to næste i series pastorum Rasmus Rasmussen og Andreas Borch virkede kun få år. Derimod skete der noget, da den næste præst kom til. Det var faldet i Thorkild Lunds lod i de år, han var præst her, (1811-1833) at skulle trækkes med nogle af de folk som tilhørte de såkaldte "gudelige forsamlinger". Her i sognet samledes man på gården Pindstofte, og i Brylle sogn var det på gården Store Skræppenborg. Jeg skal senere berette om det åndelige røre, der gik over landet i disse år, og som spaltede sig i to fløje, Grundtviganismen og Indre Mission.

Sønnen Jens Nicolaj Lund efterfulgte faderen, og var præst her indtil 1848. Nu fulgte så Christian Erik de Thurah (af den kendte Thurah slægt) og hans hustru Caroline. De var lidt ældre folk af den gamle skole, så af og til måtte de ryste de grå lokker over deres to sønners livsudfoldelser, der til tider førte til faderlige formaninger. Også præstens børn har altid været godt samtalestof i befolkningen. Dog må det tilføjes, at kandidaten, der var stud. theol. Christian Hendrik de Thurah, i 1864 fik sæde i Folketinget og i 1865 i Rigsrådet. Han stemte i 1866 imod den reviderede grundlov, hvilket må tjene til hans ære, og endte sine dage som sognepræst i Hesselager. Så den gamle havde da grund til at være stolt af denne søn, der havde voldt nogen bekymring i sine unge dage. Selv døde gamle de Thura efter en embedstid her på 20 år. Med grundloven 1849 afskaffedes enevælden, der blev religionsfrihed. Forsamlingsfrihed og en hel masse andre friheder.

I efterfølgeren Carl Henrik Emil Schernings tid (1869-1886) adskiltes Tommerup-Brylle pastorat, efter at det havde hørt sammen i mange hundrede år. Det skete i 1877, og samme år blev Brylle præstegård

bygget. Den står der endnu. Befolkningstilvæksten i Tommerup sogns nordlige del omkring stationsbygningen gjorde denne deling nødvendig.

I tiåret (1886-1896) virkede Theophilus Elieser Trolle Barfoed i Tommerup Sogn. Ganske specielle fornævne, må man sige. Det må formodes, at hans fader vel har tænkt sig, at de skulle svare til sønnen. Det første af navnene betyder "elsket af Gud", det andet "Guds hjælp", den trofaste Abrahams tjener. Men man må vist sige, at han også blev elsket af sin menighed som en tro Herrens tjener, en mand i hvem humor og alvor forenedes i hårfin balance. Han var så at sige hele sognets præst også for den del af menigheden, der sluttede sig til Indre Mission. Få af sognets præster har fået et smukkere eftermæle end han.

For eftermanden Conrad Friederich Valdemar Schmidt-Phiseldeck (han stammede fra Flensborg) 1896-1904 var det en hjertesag at få rejst en kirke i stationsbyen, fordi han måske følte at denne del af sognet kunne føle sig lidt "stedmoderligt" behandlet og derfor startede med den kirkesag, der tre år senere resulterede i den "Broholm Kirke", som han aldrig opnåede at se, da han efter at være flyttet til Sct. Hans kirke i Odense i 1904 døde kort tid efter. En sølvkrans fra hans bære er ophængt i Broholm Kirke.

Ved menighedsrådsvalget i 1903 opnåede Indre Mission at få tre repræsentanter i rådet, og det lykkedes dem at få en troende præst valgt, Thorvald Ingomar Petersen, der fik et i forhold til sine forgængere noget længere embedstid 1905-1931. Det var i det tidsrum Tommerup Højskole blev oprettet og blomstrede på livet løs.

Tommerup Højskole

Efter ham kom Martin F. Meisner 1932-1943. I hans tid blev stationsbyen bestemt ikke "stedmoderligt" behandlet og i modsætning til mange af sine forgængere, der fandt sit sidste hvilested på Tommerup kirkegård, var det hans ønske at blive begravet på Broholm kirkegård, hvor jeg også om føje tid skal stedes til hvile tæt op af Gudshuset. Pastor Meisner hørte i modsætning til forgængeren til den grundtvigske lejr.

Så er vi nået frem til den tid flere husker, hvor sjællænderen Hans Kristian Haugård havde sin tid her 1944-1970. Han havde først været præst i Allerup, derefter i Fredericia og var så vendt tilbage til Fyns land i slutningen af besættelsestiden. Han døde i 1986 gammel og mæt af dage i sit otium i Nyborg.

Siden 1970 har der været 4 præster i Tommerup. Aksel Nielsen 1970-1974, gift med Julie, datter af kinamissionær Alfred Hansen, senere præst i Rødding. Jens Ejnar Feddersen 1975-1986, gift med Signe f. Andersen. Efter at være holdt op som præst her, døde han året efter, og Signe flyttede tilbage til Tommerup. Hun blev den sidste "full-time" præstekone, og i sit otium tager hun ivrigt del i aktiviteterne omkring kirken. Med sine musikalske evner er hun altid parat til at sætte sig til klaveret, når der skal synges her eller der. Desuden har hun altid været parat til at sætte sig på orgelbænken og med kort varsel som vikar at gøre tjeneste ved gudstjenesten.

Ole Wierød var her kun i 4 år, for så at søge embede andet steds. Han skal siden være konverteret til den romersk-katolske tro. Vore nuværende præstefolk Svend Fårvang og hustru Birgit blev hentet fra Vancouver i British Columbia Canada, hvor han var præst i Dansk Kirke i Udlandet (DKU). De kom til Tommerup 1991 og vil forhåbentlig blive her et godt stykke tid.

Om det åndelige liv i Sognet De Gudelige forsamlinger

Naturligvis har det åndelige liv her i nogen grad været præget af de præster, der har haft deres virke i pastoratet, der indtil 1877 bestod af Tommerup og Brylle sogne. Troligt har befolkningen fulgtes ad til gudstjenester og kirkelige handlinger, især vel begravelser.

De store rørelser vel fortrinsvis i byerne har sikkert ikke berørt befolkningen her synderligt, før vi nærmer os ca. begyndelsen af 1800-tallet, og da det for alvor begyndte at røre sig her, var det ikke noget, der var opstået i overklassen, men blandt gårdmænd, husmænd og småhåndværkere, og vel nærmest i protest mod herremænd, biskopper og præster. Allerede ved århundredskiftet var der i sognet "gammeldags troende", der ikke kunne nøjes med den rationalistiske forkyndelse, der lød fra de fleste danske prædikestole. De søgte andet steds hen, og det var de to præster Rasmus Balslev i Hårslev og Jens Frederiksen i Vigerslev. Her fra sognet var det vel sidstnævnte man gik i kirke hos. Begge præster var nære venner, og i samfulde 50 år fulgte de i tykt og tyndt, begge med tæt forbindelse til Brødre-menigheden i Christiansfeld.

I det store og hele må man sige, at den religiøse bevægelse i første halvdel af 1800-tallet var det, man i dag kalder en græsrodsbevægelse. Men hvad var da årsagen til dette? 1700-tallet bød i det øvrige Europa på to parallelle bevægelser, Pietisme og Rationalisme. Begge understregede de individets ret til "frit at tænke tro og tale". Begge understregede også den enkeltes ansvar. Begge åndsretninger gjorde også op med dels kirken dels statsmagtens overformynderi. Takket være landboreformerne blev bønderne mere frie og adskillige andre tidligere småkårsfolk også. I protest mod de rationalistiske præsters efter manges mening åndløse forkyndelse samlede "de vakte" rundt omkring til møder i private hjem. Her på Fyn skal især to mænd nævnes. Den første var Christian Madsen fra Bregner Mark i Munkebo sogn. Han var snedker og tømrer og havde også lidt bondearbejde. Ved sammen med sin kone at læse en opbyggelig bog, Bogatzkys "Gyldne skatkiste" blev han vakt, det var i 1819. Derefter drog han rundt på Fyn og talte ved møder i private hjem. Han var en af lederne af den fynske vækkelse, og på grund af sine forsamlinger og sine stærke udtryk om sin sognepræst kom han i fængsel.

Prins Christian (den senere Christian VII) greb ind til fordel for ham, og han fortsatte med at tage rundt og prædike. Retssagen gik sin langsomme gang og først den 9. april 1829 faldt dommen i højesteret. Madsen dømtes til at betale 30 rigsdaler til Odense amts fattigkasse, en ret mild dom. Men da sagen var helt afsluttet var han afgået ved døden, 19. april 1829.

Også hertil kom Christen Madsen, jeg er utilbøjelig til at mene, at pastor Thorkild Lund har været primus motor til at få Madsen bragt i spjældet, men det faldt i hans lod netop at være på dette sted og på dette tidspunkt under det "religiøse uvejr". En ting var det

at skulle affinde sig med, at ens sognebørn "gik over åen efter vand" når de drog til Vigerslev, noget andet var det, at man oven i købet holdt gudelige forsamlinger på Pindstoftegården og på Store Skræppenborg, hvor en ulærd bortløben snedker og træskomand gav sig til at prædike og samlede fulde huse.

Peter Larsen Skræppenborg

Den anden af de to mænd, der her skal nævnes var Peder Larsen, der som ung landmåler havde sin gang på Store Skræppenborg i Brylle Sogn. Tyve år gammel giftede han sig med den 17 år ældre datter på gården og overtog denne. Inden dette skete havde han flittigt læst i de bøger, der fandtes på gården, og var også påvirket af fromhedslivet hos folkene der. Dog var det mødet med Christen Madsen, der virkelig kom til at ændre hans liv. Samtidig med at han i bund og grund var bonde og vedblev dermed til sin død. I en alder af 70 år, drog han ud som lægprædikant ikke blot her på Fyn, men overalt i Jylland. For at bo mere

centralt solgte han gården i Brylle og købte en gård i landsbyen Dons i nærheden af Kolding. På en af sine rejser mødte han på Mors den unge Kristen Kold, der blev stærkt påvirket af ham. Dette medførte, at Kristen Kold på grund af sin påvirkning af den gudelige bevægelse fra da af var forhindret i at blive ansat i folkeskolen. Til alt held, må man vel sige, for Kold fik jo et andet og meget større virkefelt.

"De gudelige forsamlinger" kaldtes disse åndelige tiltag i landet, såvel i Jylland og på Fyn som på Sjælland og andre dele af landet øst for Storebælt. Dels var disse forsamlinger grundlæggende for de to store vækkelsesbevægelser Indre Mission og den grundtvigske, som de gudelige forsamlinger splittedes op i. Peder Larsen Skræppenborg sluttede sig til Grundtvigianerne, mens for eksempel man her på egnen sluttede sig til Indre Mission, hvis rette navn var "Kirkelig forening for den Indre Mission". Det var vel takket være præsten Vilhelm Beck at bevægelsen forblev i Folkekirken, mens en stor del af de Grundtvigske dannede valgmenigheder og frimenigheder.

Monstro der i hjemmene her i sognet endnu findes nogle af de gamle bøger, der flittigt blev læst. Det drejer sig blandt andre om vel især Dr. Martin Luthers huspostil og Jesper Brockmanns huspostil. Efter søndagens kirkegang var det ikke usædvanligt, at husfaderen om eftermiddagen læste dagens prædiken for sin husstand. Der var også andre opbyggelige bøger såsom Thomas af Kempis "Christi efterfølgelse", Christian Scriver's "Sjælekval" og John Bunyans "En pilgrims vandring". De gudelige forsamlinger reagerede kraftigt imod den rationalistiske salmebog "Den Evangeliske christelige Salmebog" om hvilken de sagde "at den hverken var evangelisk eller kristelig". I stedet tyede man til de gamle salmebøger Kingos, Brorsons ja selv Guldbergs. Man reagerede også imod den nye katekismus, Balles lærebog der indførtes ved skoleloven af 1814, og flere steder opdrog man børnene i "Herrens formaning" gennem den gamle katekismus af Erik Pontoppidan fra pietismens dage.

Dels kan man ikke undervurdere de gudelige forsamlings betydning for det folkestyre der oprettedes i Danmark efter junigrundloven af 1849. For det var jo spørgsmålet om frihed, uafhængighed og ansvar, der prægede vækkelsen. Netop disse ting var afgørende for, at man turde flytte ud på egen jord og bryde med det gamle landsbysamfund.

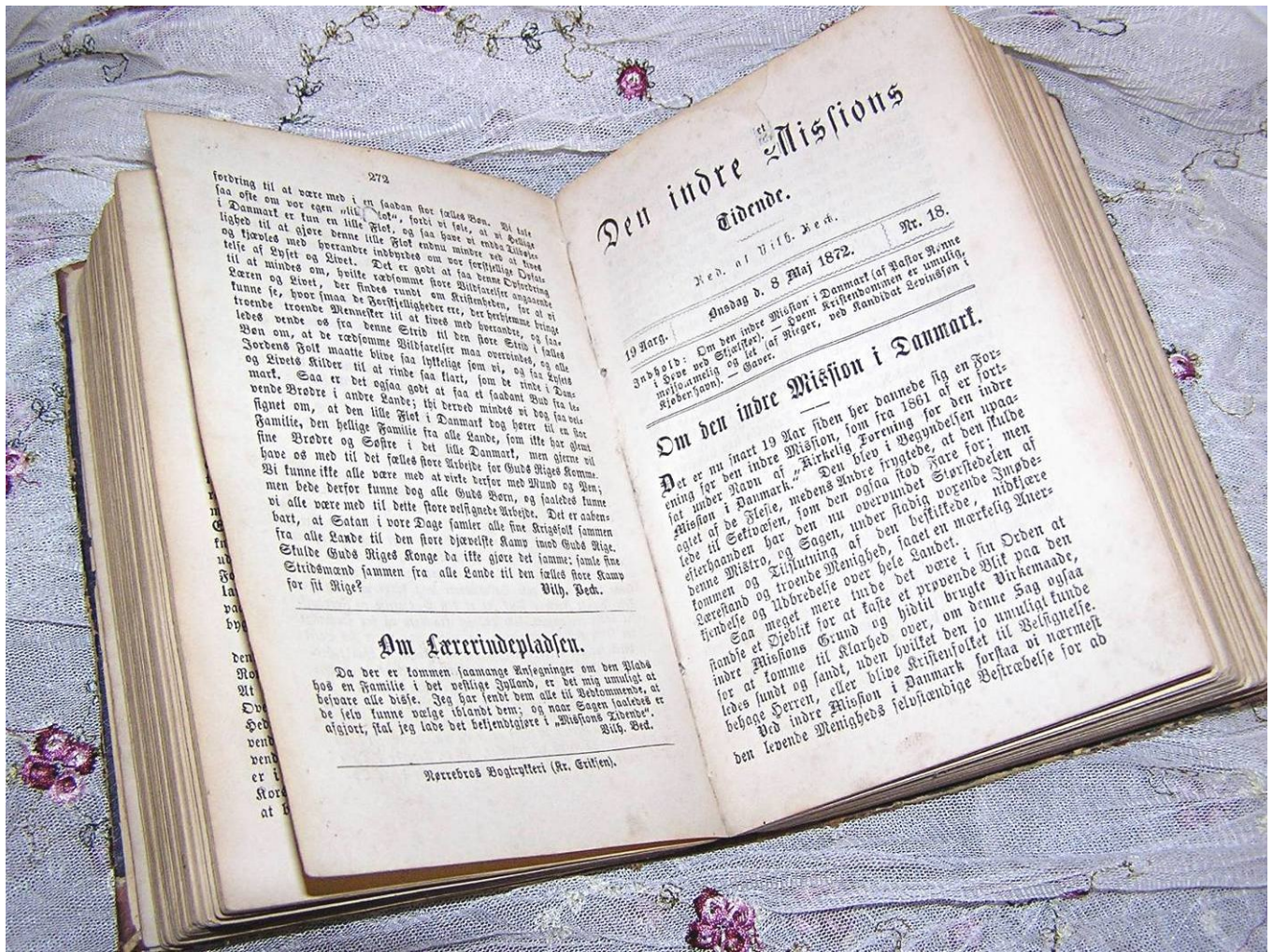
Vilhelm Beck

Indre Mission

I 1853 stiftede en flok lægfolk det, de kaldte "Foreningen for Indre Mission", hvis leder var en smed, Jens Larsen. Formanden dannede en frimenighed og bevægelsen ville nok være endt i sekt-væsen (Larsen gik senere over til Irvingianerne), hvis ikke nogen præster var trådt til, der iblandt Vilhelm Beck. 1861 opløste de foreningen og dannede en ny med navnet "Kirkelig forening for Indre Mission i Danmark". Fra da af og til sin død i 1901 var Vilhelm Beck bevægelsens ukronede konge.

Rundt omkring i landet sluttede man sig til. Også her i vort sogn sluttede de "gammeldags troende" sig til Indre Missions venner. I 1883 startede en søndagsskole for børn hos husmand Peder Chr. Nielsen, og tilrejsende missionærer holdt møder i købmand Christiansens sal i Knarreborg.

I 1886 tiltrådte en ung lærer, Rasmus Nielsen Hansen, embedet i Kivsmose skole, og her blev der også holdt møder og søndagsskole. I det hele taget må lærer Hansen siges at være initiativtager til mange tiltag i sognet i over 40 år.

En juleaften 1888 fulgtes lærer Hansen og lederen af søndagsskolen, Hans Peder Pedersen, ad fra kirken og snakkede om at få virkeliggjort tanken om opførelsen af et missionshus, der kunne samle møder og søndagsskole under samme tag. De indkaldte til et møde 14. januar 1889, og de fremmødte 15 kvinder og mænd vedtog at få rejst et missionshus. Det første man gjorde var at få blåstemplet planen af pastor Theophilus Barfoed, som glad og gerne gav sin velsignelse dertil. På indsamlingslisterne skrev han følgende: "Man har bedt mig om en anbefaling for byggesagen. Hensigten er såvel begrundet og klar, at den må kunne vække sympati hos enhver hos enhver, som bærer christen navn, og i dette vil være med til at støtte og styrke sine brødre og søstre i troen på vor frelser Jesus Kristus. Pengespørgsmålet vil jeg ikke indlade mig på at bedømme, på det kan der ses med forskellige øjne, men på Guds rige iblandt os, kan der kun ses på en måde, når man har det kært, og det skulle derfor glæde mig, om enhver vil yde sit. Selv enkens skærv foragter Herren ikke, at denne bygning så hurtigt som muligt måtte kunne fremmes."

Med denne anbefaling i ryggen gik man i gang. En grund til bygningen havde man allerede fået skænket af gårdejer Anders Rasmussen; den var beliggende nær Skovstrupvejs udmunding i Sortebrovej Allerede

den 18. november 1889 blev missionshuset indviet, ikke af Vilhelm Beck men af en anden af IM's høvdinge, pastor C.C.J. Asschenfeldt-Hansen, Sæby, senere forstander for Nørre Nissum seminarium. Han gjorde et vist indtryk blandt disse beskedne mennesker.

En dreng på 12 år, Axel Axelsen, søn af en af de fem i bestyrelsen, Peter Axelsen, lagde mærke til, at standspersonen kørte på 1. klasse og skulle have et klækkeligt honorar. Men så var han vel også pengene værd.

Huset skulle jo som alle andre missionshuse i landet have et bibelsk navn. Man valgte navnet "Salem", det gamle navn for Jerusalem, nævnt i 1. Mosebog kapitel 14, hvor byens konge og ypperstepræst for den allerhøjeste, kom Abraham i møde og takkede og velsignede denne for sejren over den indtrængende fjende. Salem er det samme som "Shalom", der betyder fred, det ord, der jo her på Fyn staves med "de tre små bogstaver." Tanken er vel heller ikke så fjern, at de gode navngivere har tænkt på indskriften over præstens dør: "Fred med dem, der går ind. Frelse til dem, der går ud herfra."

Nu havde "samfundet" fået deres hjem, der som andre missionshuse tilskødes Indre Mission. Det var den sidste snes år før århundredskiftet, disse huse blev rejst. I 1880 var der 2, omkring 1900 ca. 1930.

Her i sognet startede 1889-1890 "Tommerup Pigeforening" samt en forening for ynglinge, begge havde til huse i "Salem", og snart efter tilsluttedes de KFUK og KFUM i Danmark. Der var nær kontakt de første adskillige år med højskolen efter dennes oprettelse.

De unge piger kørte deres løb, de unge mænd deres; men i 1949 var tiden moden til, at de ville køre fælles løb. Det blev vedtaget i januar måned, og foreningen af de to fik navnet "Tommerup sogns kristelige ungdomsforening". I skrivelse af 26. april meddelte generalsekretær Lykkegård Nielsen for KFUM og KFUK, at foreningen var blevet optaget under navnet "Tommerup sogns kristelige ungdomsforening under KFUM og KFUK i Danmark" og dermed tillige i KFUM's og KFUK's Verdensforbund. Så vidt så godt. Samarbejdet mellem de to køn forløb stort set gnidningsløst, men som årene gik dalede medlemstallet, og ved den sidste generalforsamling den 23. august 1979 vedtoges det at nedlægge foreningen. 90 år var gået siden dette arbejde begyndte.

Efter besættelsestiden blev der dannet en spejdertrop af "de grønne spejdere", KFUM-spejderne, som kun fik en kort levetid, og i indberetningen til fælles bestyrelsen for KFUM og KFUK i Danmark for året 1950 meddeltes det at "troppen er i opløsning". I 1982 oprettedes, delvis på initiativ fra nogle unge lærere på Tommerup Efterskole, en ny KFUM-spejdergruppe. De gule drengespejdere og de blå pigespejdere i "det danske spejderkorps" havde sluttet sig sammen. Noget sådant ville mange inden for KFUM og KFUK- spejderne også her i sognet. Det blev dog ikke til noget på landsplan. I Tommerup slog man dog pjalterne sammen og kaldte sig KFUM-spejderne, idet man sagde at de fire bogstaver stod for "Kristelig forening for unge mennesker". Man har igennem snart 20 år bevist levedygtigheden, idet gruppen her består af ca 100 medlemmer og noget lignende også i Verringe. Det må siges at være ret imponerende i betragtning af det væld af tilbud der gives børn og unge i dagens Danmark. Tommerupspejderne har deres samlingssted på en gård på Krengerupvej.

Men hvordan gik det så med den i sin tid så blomstrende søndagsskole?

Ak, det hører vel en svunden tid til, da søndagsskolebørnene fyldtes med betagelse, når de lod deres beskedne femører dumpe ned i "negerdrengen", og denne taknemmeligt nikkede med hovedet for hver en mønt, der gled ned i den. Eller de små bibelske billeder, der tildeltes. Eller huske de søndagsskoleudflugter, først med charabancer og jumber og andre hestetrukne vehicler, senere., hvor gårdmændene tjenstvilligt stillede deres køretøjer, nu Ford A'er årgange 1929-31, chevrolet'er og Essex'er

eller hvad de nu hed, til disposition. Og hvor turen gik til et eller andet udflugtssted, hvor der også var mulighed for udendørs sysler så som "To mand frem for en enke", "Klap ud" eller "Tyv ja tyv det skal du være," mens forældrene lejrede sig på medbragte plaider og så til. Til andre tider foregik det på præstegårdens plæner, måske med en andagt i kirken først. Megen rød og gul sodavand er tyllt ned til den medbragte kringle og sandkage. Tjah, minderne har man da lov at ha!" Næsten 6 snese år er gået siden Indre Mission begyndte sit børnearbejde i sognet. I dag eksisterer søndagsskolen som sådan ikke mere, men som en slags forsættelse er der i dag en lille klub for børn under betegnelsen 1313-klubben (Børnenes bibelklub), der samles hver mandag eftermiddag.

*Det tidligere drengeshjem, nu højskole.
Efter postkort afsendt 1909.*

Vi vil nu gå 100 år tilbage i tiden. Ved menighedsrådsvalget i 1903 fik Indre Missions liste 83 stemmer og to indvalgt og en tredje kom ind på en anden liste, hvoriblandt lærer Hansen, Kivsmose skole. Senere fik IM to indvalgt i sognerådet. Den ene var førnævnte lærer Hansen, der blev næstformand og i nogle år også sognerådsformand.

I 1905 skulle der vælges en ny præst. Fra IM havde man opfordret en præst fra Kirkefondskirken på Vesterbro i København, Getsemanekirken i Dannebrogsgade Th. Ingomar Pedersen til at søge det ledige embede. Det lykkedes, og i 25 år var han præst her.

Mændene bag oprettelsen af Tommerup Højskole. Efter postkort afsendt 1909.

Fyns amt havde et drengehjem, et såkaldt asyl i Tommerup, men ønskede at få det nedlagt. Nu øjnede præsten og lærer Hansen chancen for at oprette en højskole i sognet.

Et møde i præstegården fandt sted d. 24. maj 1906, og der blev oprettet et udvalg på 5, deriblandt de før nævnte. Drengehjemmet med omliggende arealer kunne købes for 60.000 kr. og man fik det på hånden til 1. juli. Nu gjaldt det om at skynde sig. De indkaldte til et møde i missionshuset d. 7. juni, hvor stemningen var positiv.

Derefter kom et møde samme sted d. 19. juni med repræsentanter fra IM's samfund fra hele Fyn. Ved dette møde enedes man om at købe drengehjemmet og at oprette en højskole der under navnet Tommerup Højskole.

Man havde været i forbindelse med en lærer ved Lyngby Landboskole, tidligere lærer på Haslev Højskole, Peder Sandbæk som muligt emne til forstander. Denne indvilgede i at tage mod tilbuddet og blev d. 4. august ansat som forstander ved skolen. Den 3. november startede skolen og ved indvielsen ved pastor Buch, Odense, mødte 4-500 mennesker op.

Da skolen begyndte, var 14 elever indmeldt; kort tid efter kom der 2 mere. 1. november ansattes lærer Peder Pedersen, der kom til at virke helt til 1953. Året efter ansattes lærer Laurits Evald Toftemark og virkede til 1953.

Peder Sandbæk, som det ærlige menneske han var, gjorde opmærksom på, at han ikke var 100 % IM-and (måske 75 % vil jeg mene), men lige indtil 1940 ledede han skolen, indtil han kort efter sin afgang døde samme år.

Langsomt og støt voksede antallet af elever, således var der 1919-20 på vinterholdet (mænd) 122 elever og på sommerholdet 1920 (piger) 125 elever.

Perioden 1920-1940 var elevmæssigt en stabil periode med gennemsnitstal for både sommer- og vinterhold på ca. 130. I 1940 tiltrådte Peter Møller stillingen som forstander og virkede i 25 år. De første 5-6 år var præget af besættelsen af Danmark, men det var også i de år elevtallet kulminerede med et gennemsnitstal på ca. 150 elever bortset fra 1945-46, hvor skolen var besat af tyske flygtninge. I begyndelsen af 50-erne kom to nye lærere til Laurits Christensen 1950-1970 og Niels Thing 1952-1976,

altså lige til højskolen lukkede for at give plads til efterskolen. For disse forstandere og lærere, der her er nævnt, drejede det sig ikke i første række om et levebrød og en 40-timers arbejdsuge. At være tilknyttet en højskole eller en efterskole, hvad enten den er indremissionsk eller grundtvig-kold'sk, er snarere en livsstil, der så at sige deles med ægtefælle og børn.

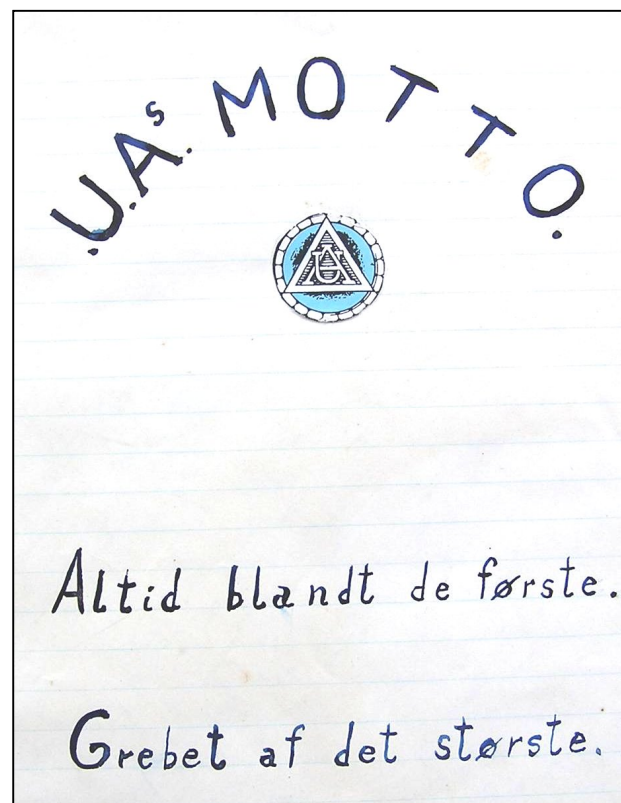
Fra 60'erne begyndte elevtallet gradvis at gå tilbage, hvilket måske også skyldtes den store omlægning af det danske landbrug. Der blev færre og færre "plov drenge og grydepiger", den gruppe, der i så mange år havde udgjort hoveddelen af de højskolesøgende. Det kom den næste forstander Hans Lindskov Rasmussen 1965-1976 til at mærke. I øvrigt var han den første ikke-jyde blandt de førnævnte personer. På efterårsholdet 1975 var der 24 elever, og på forårsholdet 1976 var der 31 elever. Efter et par repræsentantskabsmøder blev der ved det tredje og sidste d. 20. februar 1976 besluttet at omdanne højskolen til en efterskole, og dermed var en æra på 70 år afsluttet.

Hvad kom så Tommerup Højskole så til at betyde?

Mindst 15.000 elever har der i årenes løb i kortere og længere tid været på denne højskole. Af disse har næsten 14.000 haft et længere højskoleophold. Der har også gennem årene været en stor

elevforening, der dog efterhånden som mange er døde, er blevet noget mindre. Stadig kommer der hvert år 400-600 til den årlige elevfest på efterskolen. Elevforeningen, der p.t. omfatter over 2000 medlemmer er på den måde en slags bindeled mellem fortid og nutid. Udadtil har Tommerup Højskole haft sin store betydning både for lokalsamfundet og for IM.kredse i landsdelen samt været vært for landsdækkende møder og sammenkomster.

Efterskolerne i Tommerup

I de sidste 30 år er der overalt i landet oprettet efterskoler, som "paddehatte i en septembemat". På vidt forskelligt grundlag må man nok sige. Nogle tidligere højskoler er omdannet til efterskoler og er fortsat i traditionel indremissionsk eller grundtvig-kold'sk ånd, andre nye er opstået med lignende grundlag, andre igen er idrætsefterskoler, og endelig er der en del ultra- socialistiske efterskoler efter "Tvind-modellen". Eleverne er i reglen på 9.-10.klassetrin, enkelte skoler har også elever på 8.klassetrin, alle vel i den alder, hvor forældrene måske kan være nok så besværlige, og hvor man for begge parter vedkommende kan finde det formålstjenligt at komme lidt på afstand af hinanden. Efter 9. eller 10. klasses afgangsprøve som den i folkeskolen går eleverne videre i deres uddannelse, til gymnasieskolen eller ud i erhvervslivet, men med en stor oplevelse rigere.

Tommerup Efterskole

startede hvor højskolen holdt op i 1976. Skolens første forstanderpar var Kirsten og Svend Stidsen, der kom fra Haslev udvidede Højskole, og den 14. august ankom det første efterskoleelevhold. En del af det tidligere højskolepersonale fortsatte på skolen, enten som fastansatte eller løst ansatte i det samme spor med sin tilknytning til Indre Mission. 10 år senere blev skolen også tilknyttet KFUM og KFUK i Danmark.

Der er hvert år ca. 90 elever på skolen, og som på de fleste efterskoler er der også her "fuldt hus". Forskellige nye udvidelser har fundet sted i de forløbne år. Blandt disse kan nævnes, at i april 1983 blev den store hal indviet, således at der foruden legemlige udfoldelser også var mulighed for afholdelse af større arrangementer. I 1984 købte skolen en mindre landejendom "Ravnestedet" til lærerbolig og til eventuelt landbrug. Endelig kunne man i 1989 indvi en ny sportsplads.

I 1993 tiltrådte ægteparret Stidsen efter 17 års virke som forstanderpar på Tommerup Efterskole stillingen som forstanderpar på Løgumkloster Refugium og efterfulgtes af forstanderparret Lene Bredtoft og Ulrik Gräs fra Rønne Høj- og Efterskole.

I lokalsamfundet danner Tommerup Efterskole af og til rammen om større arrangementer i kirkeligt regi, og udadtil får skolen tillige også besøg af unge fra andre dele af verden. Der er også kontakt til den lokale gudstjenestemenighed, når skolens elever og lærere fylkes i og fylder bænke i hele kirkens "fredsfløj". Når sognekirken er for lille, hænder det, at hallen tages i brug til gudstjeneste. Selv har jeg ved sådan en lejlighed sammen med en del af omegnens præster været med til at medvirke ved altergangen.

Vestfyns Efterskole

På en råkold dag midt i marts anno domini 1999 besøgte jeg Vestfyns Efterskole derude på Nørremarken et lille stykke vej nord for kirken. Udenfor står forstander Poul Pedersen og byder en velkommen. Først skal vi lige kigge lidt på skolen, Danmarks mindste efterskole med hen ved højst 30 elever. Tænk, at den kan køre rundt økonomisk set! Man får et kig ind i et af pigernes værelser; de bor tre og tre og sover i køjesenge. Ved siden af er den tidligere spisestue omdannet til PC-rum. Videre går turen over til fårestien, hvor man modtages af kraftig brægen. Og hvor nyfødte lam dier lystigt løs på de mødrene yvere. Endnu varer det nok nogen tid, før de får lov til at tumle sig udenfor. Der er også andre dyr såsom grise, fjerkræ og en hest. Stort set er man

selvforsynende med naturalier på stedet som kød, frugt, kartofler og grøntsager.

Eleverne på skolen har deres forskellige pligter. Nogle skal passe brændefyret, andre har køkkentjansen, atter andre må tage sig af det landbrugsmæssige. Alle er i sving fra kl. 7 morgen til kl. 21 aften. Her spises bestemt ikke "ladheds brød".

I 1982 købtes en mindre landejendom på 14 tdr. land, og her rejstes etapevis nogle røde murstenshuse. Byggeriet afsluttedes med opførelsen af en idrætshal. På en lille høj på den anden side af vejen er der rejst en vindmølle. Den praler man ikke af. Den slags lader man visse andre om. Trods sin lidenhed har Vestfyns Efterskole i høj grad gjort sig bemærket ikke blot i lokalsamfundet men bestemt også videre ud. Noget af det første man lægger mærke til, når man kommer til skolen, er en stor bus, der med store bogstaver gør opmærksom på, hvem den tilhører; men samtidig står der også en anden skoles navn, og den skal man lede efter under helt andre himmelstrøg. Thi i virkeligheden er efterskolen ikke en men to skoler, den har også den i delstaten Tamil Nadu i Sydindien. "Ud med Grundtvig", altså ikke i betydningen "Yt" men i betydningen: ud i verden med "den gamles" skoletanker, der sammen med Kristen Kold blev den danske folkehøjskoles grundvold. På skolen i Indien er disse tanker forenet med Mahatmi Ghandhis livssyn. Der er tæt forbindelse mellem efterskolen her og den i Sydindien og en levende kontakt imellem med hyppige besøg både herfra og derfra. Desuden har skolen kontakter til Østeuropa, Tanzania og USA.

Da projektet "Årets kulturlandsby" i 1996, og Tommerup var i centrum som årets landsby tog efterskolen i almindelighed og Poul Petersen i særdeleshed meget aktivt del. Blandt andet blev der sørget for at der kom 300 østeuropæere til Tommerup. I lokalsamfundet har efterskolen berøring med foretagender lige fra triatlon til museet Lilleskov Teglværk. Desuden har Ældresagen i Tommerup-Vissenbjerg-Årup ofte afviklet arrangementer her på skolen. Under forstanderparret Poul Pedersen og Ruth Klit Poulsens initiativrige ledelse er Vestfyns Efterskolen ikke en uvæsentlig kulturfaktor i Tommerup.

Artiklen er gengivet efter utrykt manuskript af pastor Henning Aagaard Poulsen i Lokalhistorisk Arkiv, Tommerup.

Artiklen er illustreret med billeder fra Lokalhistorisk Arkiv, Tommerup. Nyere fotos er taget af Margit Egdal.

Artiklen er digitaliseret i juni 2012 af Margit Egdal.